

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ ВИХОВАННЯ ТА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ

У статті розглянуто актуальне питання щодо викладання хімії при використанні технології особистісно зорієнтованого виховання та навчання. Подана характеристика сутності особистісно зорієнтованого виховання та навчання, розкрито їх значення в навчальному процесі з метою оптимізації закріплення та засвоєння знань, умінь та навичок з хімії.

Ключові слова: особистість, особистісно орієнтоване навчання, особистісно зорієнтоване виховання, дисципліни хімічного циклу.

Анотація. В статье рассмотрены актуальный вопрос о преподавании химии при использовании технологии личностно ориентированного воспитания и обучения. Представлена характеристика личностно ориентированного воспитания и обучения, раскрыто их значение в учебном процессе с целью оптимизации закрепления и усвоения знаний, умений и навыков по химии.

Ключевые слова: личность, личностно ориентированное обучение, личностно ориентированное воспитание, дисциплины химического цикла.

Summary. The article deals with a topical issue concerning the teaching of chemical group subjects using the technologies of personality oriented education. Personality oriented education is characterized, its importance in the educational process is revealed aiming at optimization of drilling and mastering of knowledge, abilities and skills in chemistry.

Key words: personality, personality oriented training, personality oriented education, chemical group subjects .

Нова соціальна, політична та економічна ситуація в незалежній Україні потребує переорієнтації навчально-виховного процесу на особистісно орієнтовану основу, про що зазначено у Національній

доктрині розвитку освіти “пріоритетним напрямом державної політики щодо розвитку освіти є особистісна орієнтація освіти” [12, с. 645].

Дослідженням особистісно зорієнтованої освіти та виховання займаються І. Бех, О. Бондаревська, С. Подмазін, В. Рибалка, В. Сериков, І. Якиманська та ін.

Метою статті є аналіз технології особистісно зорієнтованого виховання та навчання студентів у процесі викладання хімії.

І. Якиманська зазначає, що “особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, де на чільне місце ставиться особистість дитини, її самобутність, самоцінність, суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти. Якщо в традиційній філософії освіти соціально-педагогічні моделі розвитку особистості описувалися у вигляді ... зразків, еталонів пізнання (пізнавальної діяльності), то особистісно-орієнтоване навчання виходить із визнання унікальності суб'єктного досвіду самого учня, як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності, що проявляється, зокрема, в пізнанні” [15, с. 31]. Зокрема, вона також визначає вихідні положення такої системи навчання:

1) особистісно орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності;

2) зміст освіти, її засоби й методи організуються так, щоб студент міг вибирати предметний матеріал, його вид та форму;

3) освітній процес особистісно орієнтованого навчання має забезпечувати кожному студентові, спираючися на його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні, навчальній діяльності;

4) критеріальна база особистісно орієнтованого навчання враховує не тільки рівень досягнутих знань, вмінь, навиків, але і сформованість певного інтелекту;

5) освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей студента і має бути основною метою сучасної освіти;

б) освіченість формує індивідуальне сприйняття світу, можливості його творчого вдосконалення, широке використання суб'єктного досвіду в інтерпретації та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов;

7) найважливішими чинниками особистісно орієнтованого навчального процесу є ті, що розвивають індивідуальність студента, створюють умови для його саморозвитку та самовираження;

8) особистісно орієнтоване навчання будується на принципі варіативності [16, с. 5-6].

У процесі викладання хімії, крім впровадження особистісно орієнтованого навчання, яке відбувається під час читання лекцій, проведенні практичних, лабораторних занять комплексно застосовується особистісно зорієнтоване виховання.

Є. Бондаревська зауважує, що особистісно зорієнтоване виховання – самоорганізований процес, в котрому власні зусилля особистості мають першорядне значення. Першопричиною особистісно зорієнтованого виховання є сама особистість, її внутрішнє прагнення по-іншому організувати власне життя і оточуюче середовище, знайти індивідуальний шлях свого розвитку, свій особистий образ. Щоб історія особистого образу відбулася, виховання створює середовище особистісного саморозвитку, включає дитину в життєтворчість, підтримує індивідуальність і самобутність кожної дитячої особистості. Така загальна стратегія особистісно зорієнтованого виховання [7, с. 69].

“Особистісно-зорієнтоване виховання — це утвердження особистості як вищої цінності буття, навколо котрої згуртовуються інші суспільні

пріоритети, навіть істина при ньому виступає не як мету, а як засіб розвитку духовності особистості. При цьому все, що оточує дитину, все що, вона так або інакше включає в предметну і психічну діяльність, складає середовище виховання, середовище освіти особистості”, – пише С. Подмазін [13, с. 170-171].

Отже, в основу особистісно зорієнтованого виховання покладені суб'єкт-суб'єктні відношення викладача та студента у процесі викладання дисциплін хімічного циклу (“Методики навчання хімії”, “Шкільного курсу хімії”, “Загальної хімії”, “Неорганічної хімії” та ін.). Студент є суб'єкт виховання, але ні в якому разі не об'єкт виховання, як це було раніше. Особистість студента є найвищою цінністю. “Особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети”, – зазначає І. Бех [4, с. 29].

Метод співбуття учителя та учня – це “...спосіб життєдіяльності, сумісної життєдіяльності. Основний засіб впливу при ньому на дитину – вплив особистістю. Вплив особистістю – це центральний домінуючий метод, але для цього самому вчителю потрібно стати особистістю” [3, с. 7].

Педагог готує студента до самостійного життя. Студент, будучи дорослою людиною, завжди з великою шанною буде згадувати порядного викладача. Студент – це не інструмент, який можна покласти і він роками буде лежати нерухомо. Усі радощі і прикрощі життя повинен розділяти з ними викладач. Водночас педагог не повинен виконувати усі примхи студентів. Тільки справедлива душа викладача зуміє дійти до серця студента. Педагог, перш за все, повинен бути особистістю, на котру будуть рівнятися його вихованці. “Вихователю необхідне знання того, як його “Я”, його особистісні якості стають надбанням дітей, як своєрідно, стосовно специфіки віку, вони інтерпретуються дітьми, яке значення набувають для вихованців. Адекватність чи неадекватність “Я – образу”

вихователя його реальним проявам у педагогічній діяльності може стати причиною успіху чи неуспіху його праці” [5, с. 13].

У статті І. Беха “Наукові принципи особистісно зорієнтованого виховання школярів” викладені позиції на яких ґрунтується особистісно зорієнтоване виховання:

1. Новий погляд на особистість як мету освіти. Ідеї особистісної спрямованості навчально-виховного процесу.

2. Ідея гуманізації і демократизації педагогічної взаємодії.

3. Відмова від прямого примусу як методу, який не дає результатів в сучасних умовах.

4. Нове трактування індивідуального підходу. Це не просто використання індивідуальності. Ми ставимо завдання формувати спрямовану індивідуальність. Нам потрібна унікальна індивідуальність, тому що людина буде жити в динамічному світі.

5. Формування позитивної “Я” - концепції, тобто формування “Я” - образу [3, с. 8-9].

Отже, виходячи з даних положень викладач повинен орієнтуватися на демократичні, гуманні принципи виховання у процесі викладання дисциплін хімічного циклу. На сучасному етапі модернізації суспільства гуманні ідеї не будуть реалізовані без орієнтації навчально-виховного процесу на загальнолюдські цінності, на ідеали.

На гуманній співпраці викладача та студента, на суб’єкт-суб’єктних взаємовідносинах базується особистісно зорієнтоване виховання у процесі викладання дисциплін хімічного циклу. Особистісно зорієнтований підхід до студентів при викладанні хімії дає змогу виховувати у них гуманні погляди на навколишній світ, глибокі духовні почуття.

“Ми повинні утверджувати педагогіку особистості”, – зазначає В. Кремень [10, с.1]. Особистість – це наш національний добробут. Від того, якою людиною вона буде в житті, який творчий потенціал буде мати і в яке русло вона його спрямує залежатиме життя нашої України. Нам не

потрібні “середні люди”. Нам потрібні висококваліфіковані кадри, творчо мислячі, духовно здорові особистості. Спільні зусилля школи, родини, суспільства, вищого навчального закладу повинні виховувати добропорядне покоління, яке буде дбати про рідну землю, про Батька та Матір, про свій народ, про свою Батьківщину.

Для здійснення виховного впливу на розвиток та становлення студента як особистості ефективним є застосування індивідуального підходу в процесі викладання дисциплін хімічного циклу.

І. Якиманська робить зауваження щодо використання терміну “індивідуально-диференційований підхід до учня (в навчанні)”. Вона зазначає, що інколи термін “індивідуальний” ототожнюють з “диференційованим”, що не правомірно [16, с. 75].

Індивідуальний підхід передбачає підвищену увагу до зростаючої особистості, до її інтересів, поглядів, переживань. “Індивідуальна своєрідність особистості неповторна. Це стосується як видатних, талановитих, так і “рядових” людей. Поняття всебічного розвитку особистості не виключає, а включає різні індивідуальні його варіанти” [9, с. 376].

Саме у процесі викладання дисциплін хімічного циклу під час проведення лабораторних, практичних занять з дисциплін хімічного циклу індивідуальний підхід сприяє кращому засвоєнню, осмисленню матеріалу, підготовлює їх до самостійного життя.

Особистісно зорієнтований виховний процес будується не просто на врахуванні індивідуальних особливостей вихованців, а на послідовному завжди і в усьому ставленні до них як до особистостей, як до відповідальних і свідомих суб’єктів діяльності [6, с. 11].

Кожен студент, як неповторна унікальна індивідуальність, постійно намагається знайти себе, знайти своє власне “Я”, повірити в свої сили. Фундаментом виховання гуманно творчої, інтелектуально розвиненої, духовно багатой особистості є багатогранність ціннісних орієнтирів, котрі

служать базисом для власного життя. Квінтесенцією життєтворчості людини є вивчення власного “Я”. Формування “Я” у дитини повинно бути у центрі уваги учителя. Педагог “створює ситуації, що орієнтують свідомість дитини на себе, на свої переживання з приводу засвоєної особистісної цінності” [2, с. 13].

У процесі розвитку студента формується його власне життя, виходячи з її світогляду, мети життя, тобто її “Я”. “Я” необхідне кожному студенту. З “Я” тісно переплітаються поняття Я-концепція, Я-образ, свідомість, самосвідомість. Р. Бернс зазначав: “Я-концепція, по суті, визначає не просто те, що собою являє індивід, але й те, що він про себе думає, як дивиться на своє діяльне начало і можливості розвитку в майбутньому” [1, с. 31].

І. Бех пише: “Щодо особистості, образ “Я”, то це її ядро, незмінна суть, яка залишається з нею протягом усього її життя, незважаючи на мінливі обставини і зміни в оцінках і почуттях.

Особистісна цінність – це психологічне новоутворення, що відображає найбільш безпосередньо значущу для суб’єкта узагальнену сферу довкілля, через ставлення до якої він виділяє, усвідомлює і утверджує себе, своє “Я”, і в результаті цього ця сфера стає простором його життєдіяльності” [2, с.10-11].

І. Бех зазначає, що дане визначення поняття “особистісна цінність” і має стати програмною схемою виховної роботи, яка ґрунтується не на використанні механізмів зовнішнього підкріплення, а на механізмах свідомості суб’єкта” [2, с. 11]. Ми з цією думкою погоджуємося, адже педагог має визнавати студента, його поведінку, направляти дії студента на благородність його душі, на розвиток особистісних цінностей для майбутньої його професії. Учитель завжди повинен любити і чути свого студента, розуміти його “Я”, навіть якщо воно є суперечливим. До нього, в першу чергу, потрібно ставитися як до особистості. Студенти завжди намагаються наслідувати дорослих.

Головною рушійною силою в організації особистісно зорієнтованого виховання в вищому навчальному закладі у процесі викладання дисциплін хімічного циклу є викладач. В. Кузь зазначає: “З виникненням нової парадигми - “самореалізації особистості” постає нагальна потреба у новому вчителєві, який був би здатний в її умовах працювати. Тут взаємини між учителем та учнем як основними суб’єктами педагогічного процесу характеризуються як партнерські, як створення умов для вільного самовизначення, самоутвердження і учня, і його педагога, як процес не абстрактного формування учня, а продукування рольової функції “образу особистості” [11, с. 19].

У спілкуванні викладача та студента у процесі проведення лабораторно-практичних занять з дисциплін хімічного циклу слово є духовним джерелом. “Слово вчителя – як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити. Мистецтво виховання включає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця”, – писав В. Сухомлинський [14, с. 321]. Отже, через слово вчитель передає своїм вихованцям багатство думок, переживань, почуттів.

В. Кремень на II Всеукраїнському з’їзді працівників освіти зазначав: “...треба утверджувати особистісно орієнтовані методики виховання, стрижень яких - гуманні відносини між усіма учасниками навчально-виховного процесу, що сприяють природному становленню розвитку людини. Такі методики мають ґрунтуватися на новій філософії освіти, на принципах демократизму, дитиноцентризму, особистісного діалогу” [8, с. 5].

Особистісно-орієнтоване навчання та виховання передбачають реалізацію в навчальному процесі особистісного підходу під час самостійної роботи у процесі викладання дисциплін хімічного циклу (“Методики навчання хімії”, “Методики складання та розв’язування задач з хімії”, “Шкільного курсу хімії”, “Неорганічної хімії” та ін.), які передбачають виявлення індивідуальних особливостей студентів, що

забезпечує індивідуалізацію фахового навчання і виховання, формуванню творчої індивідуальності для подальшої професійної діяльності.

Отже, особистісно зорієнтоване виховання та навчання передбачають багатогранний комплексний підхід до розвитку особистості в процесі викладання хімії.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитания / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 421 с.
2. Бех І. Біля витоків сутності особистості / І. Бех // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 10-14.
3. Бех І. Д. Наукові принципи особистісно зорієнтованого виховання школярів / І. Д. Бех // В. О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 26 травня 2000 р. / Уманський держ. педагог. ун-т імені Павла Тичини; Відп. ред. В. Г. Кузь. – К. : Наук. світ, 2000. – С. 7-10.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтовані виховання / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання : шляхи реалізації / І. Бех // Рідна школа. – 1999. – № 12. – С. 13-16.
6. Бех І. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І. Бех // Рідна школа. – 2000. – №1. – С. 10-13.
7. Бондаревская Е. В. Вариативность стратегии личностно-ориентированого воспитания / Е. В. Бондаревская // Лучшие страницы педагогической прессы. – 2001. – №1. – С. 63-71.
8. Доповідь міністра освіти і науки України Василя Кременя на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти // Педагогічна газета. – 2001. – № 10. – С. 3-5.
9. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під. ред. М.Л.Проколієнко; Упор. В.В. Андрієвська,

Г.О. Балл, О.Т.Губко, О.В.Проскура / Г. С. Костюк. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.

- 10.Кремень В. Цього року абітурієнтам буде дозволено вступати до кількох вищих навчальних закладів одночасно / В. Кремень // Освіта України. – 2000. – №8 (184). – 23 лютого. – С. 1-2, 4.
- 11.Кузь В.Г. Школа В.Сухомлинського - школа самореалізації особистості // В.О.Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання: матеріали Всеукраїнської наук.-пркт. конф., 26 травня 2000р. / Уманський держ. педагог. ун-т імені Павла Тичини; Відп. ред. В.Г.Кузь / В. Г. Кузь. – К. : Наук. світ, 2000. – С. 19-26.
12. Національна доктрина розвитку освіти // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / [уклад. : О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Знання, 2005. – С. 644-657.
- 13.Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.
- 14.Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні // Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 5. Статті – К. : Рад. шк., 1977. – С. 321-330.
- 15.Якиманская И. С. Разработка технологии личностно ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 31-42.
- 16.Якиманская И. С. Личностно – ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская . – М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.